

Arviosta toiseen, eli odotuksista tulkintaan ja takaisin

Jarkko Tontti (toim.),
Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Vastapaino, Tampere 2005. 278 s.

Hermeneutiikasta ja hermeneuttisesta filosofiasta on viime vuosina ilmestynyt suomennoksia useilta kuluneen vuosikymmenen tunnetuimmilta nimiltä: Hans-Georg Gadamerilta, Martin Heideggerilta, Paul Ricoeurilta ja Gianni Vattimolta. Suuntauksen edellisestä yleisesityksestä, Martin Kuschin *Ymmärtämisen haasteesta* (1986), on kuitenkin kulunut aikaa jo kohta kaksikymmentä vuotta ja sen jälkeinen alan tutkimus on koostunut pääsääntöisesti eri asteisista yliopistollisista opinnäytteistä tai muuten ilmestynyt lähinnä yliopistollisissa julkaisusarjoissa, jotka nousevat usein vain aiheen tutkijoiden tai alan harrastajien tietoisuuteen.

Tämän olemassa olevan kirjallisuuden pohjalta voidaan kuitenkin jo perustellusti kysyä, mitä vielä ja erityisesti nyt tarvitaan, jotta hermeneuttisen perinteen tuntemus maassamme lisääntyisi. Omalta osaltani koen, että tarvetta on nimenomaan erilaisia hermeneutiikan kysymyksiä tarkasteleville, analysoiville ja eteenpäin vieville itsenäisille kotimaisille puheenvuoroille sekä käännösten osalta erityisesti 1900-lukua aiemmalle hermeneuttiselle kirjallisuudelle. Näine odotuksineni otin mielenkiinnolla vastaan tiedon, että hermeneutiikasta oli ilmestymässä tuore esseekokoelma, ja ne tietenkin ohjaavat myös teoksesta muodostamaani kuvaa. Aloitan pohtimalla lyhyesti kokoelman rakennetta. Sen jälkeen tarkastelen hieman laajemmin sen sisältöä ja lopuksi esitän muutaman huomion teoksen kokonaisuudesta ja siitä, miten teos esittämiini tarpeisiin vastaa.

I

Kuten kokoelman toimittaja Jarkko Tontti johdannossaan kirjoittaa, teoksen rakenteellisina periaatteina toimivat toisaalta historiallisuus ja toisaalta dialogisuus. Näistä ensimmäistä noudattaa eri-

tyisesti teoksen aloittava osa, joka koostuu kolmesta hermeneutiikan historiaa luotaavasta artikkelista. Muissa, tematisesti jäsenytyneissä osissa se näkyy lähinnä kronologian noudattamisena. Tontin mukaan teoksen ensimmäisen osan myötä myös ”aiheeseen ennen perehtymätön lukija saa otteen” hermeneutiikan keskeisistä kysymyksistä, kun taas sitä seuraavat osat ”porautuvat syvemmälle” (8). Niissä esitellään ”dialogisesti” ensin ehkä modernille hermeneutiikalle ja sen määrittelylle keskeisintä kysymystä eli sitä, onko kyseessä tekstien tulkinnan metodi vai filosofinen teoria eksplikoituine ontologioineen kaikkineen. Tämän jälkeen teoksessa esitellään otteita hermeneutiikan ja kriittisen teorian välisestä keskustelusta ja lopuksi hermeneutiikan ja dekonstruktion välillä 1980-luvun alussa käytyä sananvaihtoa.

Yleisellä tasolla teoksen rakenne vaikuttaa varsin kiinnostavalta, mutta siirtyessä itse teksteihin lopputulos on hieman tasapainoton. Tämä johtuu siitä, että kokoelmaan sisältyy monia keskenään erilaisia tekstejä. Teoksen ensimmäinen historiallinen osa on työnjaollisesti vielä hyvä suoritus. Ensin käsitellään ja esitellään hermeneutiikan historiaa antiikista Schleiermacheriin (Erna Oesch), sitten 1800-luvun hermeneutiikan käänteitä Diltheyn näkemyksiin asti (Juha Varro) ja lopuksi 1900-luvun hermeneutiikkaa Heideggerista Ricoeurin (Jarkko Tontti). Muissa osissa tasapaino kuitenkin menetetään. Metodologian ja ontologian rajanvetoa käsittelevään osaan sisältyy yksi artikkeli, suomentajien esipuheita ja käännöksiä. Esipuheita ei kuitenkaan ole kaikilta kääntäjiltä eikä Gadameria esittelevää esipuhetta ole lainkaan. Tämän lisäksi esipuheet ovat keskenään erilaisia. Esipuheessaan Ricoeur-suomennoksiin Jarkko Tontti esittelee lyhyesti ainoastaan tekijän bio- ja bibliografisia perustietoja, kun taas esimerkiksi Jarkko Tuusvuori ja Juhani Vähämäki esittelevät tai arvioivat Bettin ja Vattimon näkemyksiä yleisemminkin. Heideggerilta puolestaan ei ole otettu mukaan käännösnäytettä. Teoksen kahdessa viimeisessä osiossa tilanne hieman paranee. Kuitenkin myös niissä hermeneutiikan ja kriittisen teorian sananvaihtoa koskeva osio alkaa Jarkko Tuusvuoren esittelevällä suomentajan esipuheella, kun taas hermeneutiikan ja dekonstruktion välienselvittelyyn johdattaa Ismo Nikanderin artikkeli, jossa pyritään erittelemään ja analysoimaan kyseistä kiistaa laajemminkin.

Teoksen rakenne olisikin selkiytynyt, jos esipuheista olisi luovuttu ja aloitettu jokainen teoksen kolmesta jälkimmäisestä osasta (viimeisen tapaan) asiantuntijavalla ja itsenäisellä koko aihetta tai keskustelua analysoivalla artikkelilla tai olisi pitäydynyt käännöksissä, joihin olisi kaikkien tekijöiden osalta liitetty keskenään koordinoituidut esittelyt ja varsinaisista artikkeleista olisi luovuttu.

II

Rakenteellisesti kokoelman käytännön toteutus vaikuttaa siis hieman tasapainottomalta, mutta rakennetta tärkeämpää tämänkaltaisissa kokoelmissa on niiden sisältö. Kokoelmaan sisältyvien tekstien moninaisuudesta voidaan tietenkin jo löytää viitteitä siitä, että jonkinlaista sisällöllistäkin epätasaisuutta on odotettavissa. Arvioin tässä kuitenkin teoksen sisältöä vain siihen sisältyvien artikkelien sekä käännösvalintojen pohjalta. Koska kyseessä ei ole varsinaisen käännöksen ja koska useimmat käännöksistä ovat ilmestyneet jo aiemmin, en ole lähtenyt vertaamaan niitä alkuperäisteksteihin. Kääntäjistä useimmat ovat kuitenkin jo kokeneita ja myös käännökset vaikuttavat hyviltä. Joiltakin horjahduksilta tai kiistanalaisilta ratkaisuilta ei tietenkään ole välttytty. Esimerkiksi Ismo Nikanderin Derrida-käännöksen sisältö ilmaus ”ottaa laskuihin” (267), jonka taustalla lienee ranskan *rendre compte*, joka tässä yhteydessä kääntyy suomeksi sujuvammin esimerkiksi muodossa ”tekee selkoa”. Myöskään suomentajien esipuheiden sisältöön en puutu. Niissä kaikissa asiatiedot tuntuisivat olevan kohdallaan.

Teoksen alkuun liittämässään johdannossa Jarkko Tontti esittää, että 1900-luvun suuntauksista hermeneutiikka näyttää lopulta vienneen voiton taistelussa filosofisesta valta-asemasta. Vaikka tällaista näkemystä on pidettävä jonkinlaisena suuntauksen edustajan markkinointipuheena, sen suhteen voidaan tietenkin kysyä, voiko filosofisten suuntausten välillä olla voittoon johtavaa kamppailua muussa kuin hetkellisen hegemonian saavuttamisen mielessä, voiko tällaista voittoa ylipäättään olla hermeneutiikan näkökulmasta ja onko se todellisuudessa ilmennyt muualla kuin hermeneutiikkojen (esim. Vattimon) omassa päässä. Itse väitettä ja sen mahdollisuusehtoja keskeisempiä ovat kuitenkin Tontin tarjoamat perusteet, jotka kiertävät nykyhermeneutiikan ehkä keskeisintä ominaisuut-

ta ja kysymystä artikuloimatta sitä kuitenkin suoraan. Tontin mukaan muista 1900-luvun filosofisista suuntauksista poiketen ”hermeneutiikka on pystynyt sekä perinnettään unohtamatta jatkuvasti uudistumaan että menestyksellisesti puhuttelemaan erityistieteitä” (7). Tämän ohella se on Tontin mukaan kyennyt keskustelemaan muiden suuntausten kanssa hedelmällisesti ja otettu hyvin vastaan myös ihmistieteiden käytännön tutkimuksessa. Kun tähän lisätään vielä se, että jokainen ”teoreettisesti painotunut tutkimus minkä tahansa ihmistieteen alalla ottaa tavalla tai toisella kantaa hermeneutiikan haasteeseen” (8), päästään asian ytimeen, hermeneutiikan kaksinaiseen luonteeseen. Nykyhermeneutiikan näkökulmasta hermeneutiikka itse on sekä ihmistieteiden metodi että filosofia ja näin sen voiton (jos sellaista on) mahdollistaa se, että se painii eri sarjassa kuin puhtaasti filosofiset suuntaukset tai että se painii kahdessa eri sarjassa samaan aikaan.

Nimenomaan tästä hermeneutiikan kahtalaisuutta ja siis sen määrittelyä koskevasta kysymyksestä lähtee liikkeelle teoksen aloittava Erna Oeschin artikkeli hermeneutiikasta tiedonalueiden järjestelmässä. Ansiokkaassa ja erittäin selkeässä artikkelissaan Oesch käy kriittistä keskustelua hermeneutiikan luonteesta ja paikasta filosofian ja tieteen kentällä. Tämä tarkoittaa käytännössä hermeneutiikan varhaisen historian esittelyä sekä uuden ajan alkupuolen hermeneutisten teorioiden ja näkemysten arviointia ja suhteuttamista ajankohdan filosofisiin teorioihin. Artikkelinsa lopuksi Oesch esittää varsin kohdallisen tulkinnan Schleiermacherin hermeneutiikasta sekä yleisenä hermeneuttisena teoriana että metodina ja osoittaa, että 1900-luvun hermeneuttinen kädenväntö ontologian ja metodologian välillä on kirjoitettu sisään hermeneutiikan perinteeseen jo ainakin Schleiermacherista lähtien.

Oeschin artikkelia seuraava Juha Varton artikkeli hermeneutiikasta ja historisista sen sijaan tuntuu olevan hieman väärässä paikassa. Siinä esitetty kuva hermeneutiikan historiasta ei seuraa yleistä käsitystä hermeneutiikan kehityksestä muiden teoksen artikkelien tavoin, vaikka esimerkiksi Schleiermacher muutamaan kertaan mainitaankin. Diltheyn näkemyksiä toki esitellään hieman laajemmin. Artikkelissa olisi voinut tukeutua yksityiskohtaisemmin esimerkiksi vuosisadan myötä syntyvään Platon-tul-

kinnan jakautumiseen toisaalta filosofista systeemiä ja toisaalta dialogien historiallisuutta ja tekstuaalisuutta painottaviin näkemyksiin, jotka molemmat löytyvät ja osin nousevat juuri Schleiermacherin näkemyksistä. Nykyhermeneutiikan näkökulmasta, ja etenkin jos 1900-luvun hermeneutiikan keskeisenä teoksena pidetään Gadamerin *Wahrheit und Methodea* (1960), myös Hegelin ja vaikkapa hänen suhteensa Schleiermacheriin olisi voinut nostaa esiin muutenkin kuin *’Geist-sanana saastuttajana’*. Näin artikkeli olisi saatu kiinteämmin osaksi sitä historiallista kertomusta, jota teoksen tämä osa pyrkii tuomaan esiin. Näiden keskeisten seikkojen ohella monet artikkelin esittämät väitteet jäivät varsin ylimalkaisiksi ja täsmentämättömiksi ja se sisältää joitakin varsin ongelmallisia tulkintoja tai painotuksia. Niistä esimerkiksi voidaan mainita artikkelin lopussa esitetty väite, jonka mukaan Heidegger ja Gadamer ”jatkoivat Diltheyn ja Husserlin asettamaa tehtävää, ryydittämällä sitä erityisesti Nietzschen avulla” (49). Vaikka tämän ryydittämisen voidaan ajatella pitävän paikkansa Heideggerin suhteen, joskin hänenkin varsinainen *’Nietzsche-luentansa’* sijoittuu karkeasti 1930-luvun puolivälistä 1940-luvun puoliväliin ja julkaistiin vasta 1961 eli on myöhempää perua kuin hänen 1920-luvun suoranaisesti hermeneutiikkaan liittyvät avauksensa, Gadamerin suhteen väitettä voidaan pitää jopa harhaanjohtavana, koska paitsi Gadamerin omien lausuntojen myös hänen tuotantonsa näkökulmasta se 1800-luvun ajattelija, jonka näkemykset ryydittävät hermeneutiikan piiriin yleisesti laskettavien ajattelijoiden ohella hänen ajatteluun on nimenomaan Hegel, Nietzscheä ja sitä kautta erilaisista Heideggerin ja Hegelin tulkinnoista löytyy puolestaan se tekijä, joka erottaa Gadamerin hermeneutiikkaa esimerkiksi dekonstruktioista.

Varton artikkelia seuraa Jarkko Tontin 1900-luvun hermeneutiikan keskeisten hahmojen – Heideggerin, Gadamerin ja Ricœurin – näkemyksiä esittelevä ja analyysoiva artikkeli, joka suoriutuu tehtävästään hyvin. Se on varsin selkeä ja asiansa tunteva. Tämän lisäksi Tontti esittää kyseisten hermeneutikkojen näkemysten keskinäisestä suhteesta mielenkiintoisen tulkinnan, jonka mukaan kuolemaa kohti olemista painottaessaan Heidegger jättää liian vähälle huomiolle olevan muodostumisen ja olleisuuden, eli sen syntyvän ja historian. Gadamerilla ja Ricœurilla tilanne muuttuu siten, että tulevan sijaan painopiste kyseisten olemisen ehtojen määrittämisessä siirtyy osin menneeseen ja siis historiallistuu (58).

Kokoelman toisen osan aloittaa Reijo Kupiaisen artikkeli Heideggerin faktisuuden hermeneutiikasta. Vaikka Kupiaisen artikkeli esittelee ja analysoi Heideggerin hermeneutiikkaa varsin ansiokkaasti, se pitäytyy nimenomaan Heideggerissa eikä yhdistä hänen ajatteluun mitenkään yksityiskohtaisesti keskusteluun hermeneutiikasta ontologiana ja metodologiana tai suhteuta sitä tässä suhteessa muiden hermeneutikkojen näkemyksiin. Tässä yhteydessä ongelmana voisi pitää myös sitä, että Heideggerin faktisuuden hermeneutiikka on jo esitelty Tontin artikkelissa ja vaikka Kupiaisen tulkinta on erilainen, näiden tulkintojen eroja tai niiden keskinäistä dialogia ei tuoda artikkelissa mitenkään esiin. Mielenkiintoisemman artikkelista olisi tehnyt se, että siinä olisi suoraan otettu kantaa Tontin esittämään tulkintaan sekä analysoitu eri teoreetikkojen (erityisesti Schleiermacherin ja Diltheyn) tapaa ymmärtää hermeneutiikka ja sitä, miten Heideggerin hahmottama faktisuuden hermeneutiikka poikkei näistä aiemmista tavoista ja mikä niitä mahdollisesti yhdisti. Kupiaisen artikkelin kokoelmaan sisällyttämisen keskeisin syy kaikista sen ansioista huolimatta tuntuu olevan se, että sillä korvataan kokoelmasta puuttuva käänkösnäyte Heideggerilta itseltään.

Kupiaisen artikkelin lisäksi teoksen toinen osio koostuu erilaisista käänköksistä (jo mainittujen esipuheiden ohella). Kaikkia käänköstekstejä voidaan pitää hyvinä valintoina. Erityisesti näin on Paul Ricœurilta käännettyjen kahden artikkelin – ”Eksistenssi ja hermeneutiikka” ja ”Mimesis, viittaus ja uudelleenahmottuminen” – kohdalla. Ne täydentävät erinomaisesti jo ilmestynyttä Ricœur-suomennosta, *Tulkinnan teoria* (2000), tarjoten näytteen Ricœurin hermeneuttisen ajattelun tärkeimmistä teemoista 1960-luvulla ja 1980-luvulla. Samaa voidaan sanoa Vattimo-käänköksestä, ”Rationaalisuuden rekonstruktio”, jonka voidaan ajatella ottavan kantaa paitsi osan teemaan myös kokoelman viimeiseen hermeneutiikan ja dekonstruktion suhdetta käsittelevään osaan, jota se siis ennakoit. Vaikka myös Bettiltä ja Gadamerilta valitut näytteet ovat hyviä, niissä voidaan nähdä jossain määrin koko kokoelmaa vaivaava tendenssi. Bettin laajasta artikkelista on itse asi-

assa suomennettu vain se osa, jossa hän kritisoi Gadameria, kun taas Gadamerin annetaan vastata myös kritiikkeihin, joita emme saa kokoelmasta lukea. Betti ei siis esiinny kokoelmassa itsenäisenä hermeneutiikan teoreetikkona, vaan hänen asemansa ja arvonsa muodostuu käytännössä siitä, että hän on kommentoinut Gadamerin hermeneutiikkaa. Gadamer puolestaan saa läpi kokoelman puolustaa omia näkemyksiään ja hänelle annetaan (ainakin järjestyksellisesti) aina myös viimeinen sana. Tämä asetelma toistuu tämmälleen samanlaisena hermeneutiikan ja kriittisen teorian suhdetta käsittelevässä osassa sekä tietyin osin myös teoksen viimeisessä osassa. Viimeiseen eli hermeneutiikan ja dekonstruktion suhdetta käsittelevään osaan ei myöskään sisälly käännöstä Gadamerin esitelmästä, jonka pohjalta Derrida kysymyksensä esittää, joten kysymysten esittäminen jää hie-man ilmaan. Syynä on tietysti, että kyseinen esitelmä on jo ilmestynyt Gadamerilta aiemmin suomennetussa esseevalikoimassa.

Niiltä osin kuin valitut käännöstekstit ilmentävät tätä tendenssiä, kokoelma itsessään näyttäytyy enemmän jonkinlaisena lisänä Gadamerin hermeneutiikkaan kuin kokonaisuutena hermeneutiikasta tai nykyhermeneutiikan koko kentästä. Vaikka Gadamerin *Wahrheit und Methode* on kiistämättä 1900-luvun hermeneutiikan suurteos, olisi käännösvalikoimaa voinut tasapainottaa ja laajentaa myös muihin teoreetikoihin.

Tämä käännösvalikoimaan sisältyvä tendenssi on tietysti mielessä läsnä myös teoksen viimeisen osan aloittavassa Ismo Nikanderin Gadamerin ja Derridan 1980-luvun alussa käymää keskustelua luotaavassa artikkelissa, jossa dekonstruktio esiintyy nimenomaan syytäjän roolissa (”Toiselta [so. dekonstruktion] puolelta esitetään syyte...” (259)) ja puolustus katsoo asioita Gadamerin näkökulmasta. Kokonaisuudessaan tämäkin artikkeli on hyvä ja asiantunteva, joskin Nikanderin totalisoivaa luentaa Derridan näkemyksistä (253-254) voidaan pitää lähinnä kirjoittajan omaa konstruktiona ja osin nimenomaan puolustusasetelmasta johtuvana. Artikkelin on julkaistu alunperin jo 1995 ja sen olisi voinut hyvin päivittää, koska hermeneutiikan ja dekonstruktion suhteesta on kuluneen kymmenen vuoden aikana ilmestynyt paljon tutkimusta. Uskon myös, että mikäli Nikander olisi painottanut Derrida-luennassaan myös tämän

myöhempää tuotantoa, olisi kuva hänen suhteestaan hermeneutiikkaan muuttunut ja asetelma tasapainottunut.

III

Jarkko Tontin kokoelman johdannossa esittämä toteamus, että teoksen ensimmäinen osa tarjoaa yleiskuvan hermeneutiikan kysymyksistä myös sitä ennen tuntemattomille ja että muut osat porautuvat syvemmälle suuntauksen keskeisiin kysymyksiin ja rajoihin, antaa olettaa, että kokoelma on suunnattu ainakin kahdenlaiselle yleisölle: alan harrastajille sekä muuten tulkinnasta ja sen kysymyksistä kiinnostuneille. Varsinaiseksi oppikirjaksi kokoelmaa ei liene tarkoitettu, mutta sellaiseksi se tietenkin pääosin (ehkä Varton artikkelia lukuun ottamatta) sopii ainakin yliopistotasolla. Tosin se tarvitsee tukeen muita jo olemassa olevia teoksia tai käännöksiä. Kokonaisuutena teos kuitenkin täydentää hyvin tätä jo olemassa olevaa materiaalia. Sitä olisi kuitenkin voinut mielestäni parantaa jo mainituin keinoin. Koska useimmat teoksen artikkelit ja käännökset on julkaistu jo aiemmin, asian ja sen, miten nämä versiot poikkeavat aiemmista, olisi voinut tuoda teoksessa jotenkin esille. Tämä olisi antanut potentiaaliselle ostajalle paremman kuvan siitä, mitä on hankkimassa, koska kirja-kaupassa teosta ei voi lukea ja verrata jo mahdollisesti hallussaan oleviin aiempiin versioihin.

Miten esseekokoelma sitten täytti niitä odotuksia ja tarpeita, joita alussa luettiin? Edellä esitetyn pohjalta lukija voi helposti ajatella, että parhaimmillaankin kohtalaisesti. Itse joudun kuitenkin toteamaan, että loppujen lopuksi se täytti niitä varsin hyvin. Tämä johtuu siitä, että osa odotuksista oli ylimitoitettuja. Tosiasiassa ehkä Schleiermacheria ja Diltheyä lukuun ottamatta 1900-lukua edeltävän hermeneutiikan käännöksiä on varsin niukasti saatavilla myös laajemmilla kielialueilla tai alkukielen lisäksi muilla ns. ’sivistyskielillä’. Tämä on kuitenkin suunta, johon hermeneuttisen kirjallisuuden kääntämistä tulisi laajentaa. Yhdeltä esseekokoelmalta ei voi myöskään vaatia kaikkea. Nykyisellään teos kuitenkin sisältää joitakin erinomaisia ja itsenäisiä hermeneutiikkaa käsitteleviä artikkeleita ja jo olemassa olevaa materiaalia oivallisesti täydentävän käännösvalikoiman.